

ANNA JAKONIUK-DIALLO

ORCID 0000-0003-3973-8160

MARTYNA BĄCZYK

ORCID 0000-0002-2342-5584

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza  
w Poznaniu*

## WCZESNE WSPOMAGANIE ROZWOJU DZIECKA Z USZKODZONYM SŁUCHEM JAKO JEDEN Z WARUNKÓW JEGO EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ

**ABSTRACT.** Jakoniuk-Diallo Anna, Bączyk Martyna, *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka z uszkodzonym słuchem jako jeden z warunków jego edukacji włączającej* [Early Support For the Development of Children with Hearing Impairments as a Precondition for Their Inclusive Education] *Studia Edukacyjne* no. 77, 2025, Poznań 2025, pp. 25-36. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. Submitted: 25.09.2025. Accepted: 10.10.2025. DOI: 10.14746/se.2025.77.2

Children with a hearing impairment are a group of persons with disabilities who are often included in the mass education system. For most of them, inclusive education means multiple challenges to overcome. From the early years of development, such students require assistance, which stimulates the development of their psycho-social competences needed to cope with inclusive education. Help may come in the form of early development assistance, focused on helping children and their caretakers, who actively participate in the process.

**Key words:** disability, inclusive education, impaired hearing, development, caretaker, coping, assistance

### Wprowadzenie

Każde dziecko ma prawo do pobierania nauki, a wskaźnikiem respektowania tego wymogu jest umożliwienie dzieciom z utrudnieniami w rozwoju edukacji w warunkach tożsamyh z tymi, jakie stwarza się osobom pełnosprawnym (Speck, 2013). Orędownikiem wspomnianego prawa, rozumianego jako uczestnictwo dzieci z uszkodzonym słuchem w edukacji włączającej, był niemiecki surdopedagog, autor książki *Każde dziecko może nauczyć się sły-*

*szeć i mówić*, prof. Armin Löwe. Za jeden z kluczowych warunków powodzenia edukacji inkluzyjnej osób z niepełnosprawnością słuchową uznał on wczesne wspomaganie ich rozwoju (Löwe, 1999). Z tego względu, w niniejszym tekście charakteryzujemy wspomniany proces, przybliżając jego cele oraz dokonując charakterystyki wieloprofilowego wsparcia, potrzebnego dziecku z uszkodzonym słuchem i jego opiekunom. Czynimy to, odwołując się do kluczowego paradygmatu pedagogiki specjalnej, opisanego przez prof. Irenę Obuchowską, „pomocy pomagającemu” (Obuchowska, 1987), wskazując zakres wsparcia, niezbędny rodzicom w kontekście aktywnego wspomagania rozwoju dziecka. Nasze refleksje, w tym obszarze, ilustrujemy narracjami terapeutów, którzy na co dzień przygotowują dzieci z uszkodzonym słuchem do edukacji w gronie pełnosprawnych rówieśników oraz udzielają pomocy ich opiekunom, uczestniczącym w tym procesie.

### **Znaczenie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka z uszkodzonym słuchem dla jego edukacji włączającej**

Edukacja włączająca ma zapewnić dzieciom z niepełnosprawnościami, zaburzeniami rozwoju, przewlekłe chorym warunki kształcenia tożsame z tymi, jakie tworzone są z myślą o ich pełnosprawnych rówieśnikach. Tym samym, wydaje się sprzyjać wyrównywaniu szans edukacyjnych i przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu (Sander, 2004). W rzeczywistości, dla wielu dzieci z utrudnieniami rozwoju kształcenie w placówkach ogólnodostępnych stanowi swoiste wyzwanie. Nie wynika ono bynajmniej jedynie z ograniczeń po stronie samego dziecka. Część barier dotyczy środowiska, w jakim ma się ono kształcić. Najtrudniejsze do pokonania wydają się te o charakterze mentalnym. To one stanowią źródło stygmatyzacji dziecka „Innego” w środowisku osób pełnosprawnych. Kolejna kategoria trudności, z jaką musi mierzyć się dziecko z niepełnosprawnością, to brak zaspokojenia jego specjalnych potrzeb rozwojowych ze strony wychowawcy przedszkola lub nauczyciela szkoły ogólnodostępnej. Tego typu bariera może być wynikiem braku należytego przygotowania merytorycznego wspomnianych osób. Bywa jednak skutkiem niewystarczającej wrażliwości na dziecięce potrzeby. W tym wymiarze, powodzenie inkluzji zależy, z jednej strony, od jakości kształcenia pedagogów, z drugiej – od ich selekcji do zawodu. Z kolei, za czynnik istotny, dla powodzenia procesu edukacji włączającej, po stronie dziecka winniśmy uznać poziom jego kompetencji psychospołecznych, ułatwiający *vs* utrudniający kształcenie w warunkach ogólnodostępnych. Jest on, w pewnej mierze, warunkowany naturą samej niepełnosprawności. W przypadku dzieci z uszkodzeniem słuchu dotyczy ona zakłóceń recepcji i percepcji dźwięków.

Skutkują one trudnościami w zakresie słyszenia i rozumienia komunikatu w języku fonicznym. Zatem, uszkodzenie słuchu determinuje wyjściowo ograniczenia w procesie porozumiewania się ze słyszającym otoczeniem. Te, z kolei, stają się źródłem problemów w pozyskiwaniu wiedzy o otaczającym świecie oraz źródłem deficytów w obszarze funkcjonowania społeczno-emojonalnego dziecka (Jakoniuk-Diallo, Rozek, 2021). Ponadto, dzieci z uszkodzonym słuchem mierzą się także z konsekwencjami zaburzeń koordynacji słuchowo-wzrokowo-ruchowej, ujawniającymi się w zakresie ich uwagi dowolnej, sferze umiejętności matematycznych i motorycznych. Tym samym, doświadczają szeroko rozumianych trudności w uczeniu się. Zapobieganie pogłębianiu się wspomnianych deficytów staje się możliwe dzięki odpowiedniemu wsparciu dziecka (Tańska, 2017). Możliwości takie stwarza program wczesnego wspomaganie rozwoju, adresowany do wszystkich dzieci posiadających opinię o potrzebie wspomaganie, wydaną przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną. Może być on realizowany od momentu stwierdzenia zaburzeń rozwoju, aż po rozpoczęcie przez dziecko edukacji szkolnej, zarówno w placówkach oświatowych publicznych, jak i niepublicznych. W szczególnych wypadkach dziecko może zostać nim objęte także na terenie domu. Zajęcia wspomagające rozwój mogą być prowadzone w formie indywidualnej lub w małych grupach, w zależności od potrzeb.

Idea wczesnego wspomaganie rozwoju zakłada zaangażowanie się w ten proces osób najbliższych dziecku, które swe działania w tym obszarze winny niejako wpłatać w codzienne czynności opiekuńczo-wychowawcze. Jak podkreśla A. Twardowski:

wczesne wspomaganie rozwoju jest procesem planowych i systematycznych oddziaływań, mających na celu ukształtowanie takich wzorców interakcji między opiekunami a dzieckiem, które najbardziej sprzyjają usprawnianiu jego funkcjonowania fizycznego, psychicznego i społecznego. Oddziaływania prowadzone są przez zespół specjalistów, w ścisłej współpracy z rodziną i obejmują dzieci zagrożone niepełnosprawnością oraz niepełnosprawne od chwili wykrycia zagrożenia lub stwierdzenia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole (Twardowski, 2012, s. 13).

Warto zauważyć, jak istotne miejsce, w wyżej wymienionym procesie, zajmuje diagnoza pozytywna, skupiająca uwagę terapeutów i rodziców na mocnych stronach dziecka. Działania, odwołujące się do dziecięcego potencjału, mogą przynosić widoczne rezultaty, w czasie krótszym, niż te, skoncentrowane na deficytach. Tym samym, zapewniają opiekunom poczucie sukcesu. Odwołanie się do mocnych stron dziecka pozwala też określić sferę jego najbliższego rozwoju, którą L. Wygotski określa jako:

różnicę między poziomem rozwiązywania zadań, dostępnych pod kierunkiem i przy pomocy dorosłych a poziomem rozwiązywania zadań, dostępnych w samodzielnym działaniu (Filipiak, 2011, s. 16).

Dopiero takie podejście do stymulowania rozwoju umożliwia dziecku osiągnięcie sukcesów, które mogą pełnić funkcję autoterapeutyczną i tym samym sprzyjają radzeniu sobie z trudnościami, także tymi, które towarzyszą edukacji inkluzyjnej.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że szeroko rozumiane wsparcie potrzebne jest także rodzicom, którzy w związku ze sprawowaniem opieki nad dzieckiem z niepełnosprawnością doświadczają na co dzień stresu, związanego z trudnościami w dopasowaniu się do osoby im najbliższej, która funkcjonuje nietypowo. Źródłem ich lęku bywa też brak wiedzy, jak pomóc dziecku. Tymczasem, to właśnie oni muszą stać się najważniejszymi terapeutami, wdrażającymi zalecenia specjalistów w środowisku domowym. Właściwy poziom rodzicielskiego zaangażowania w ten proces staje się możliwy dzięki wsparciu społecznemu, jeśli takiego doświadczają, i wdrożeniu, przygotowanego przez specjalistów, wieloprofilowego planu terapeutycznego, uwzględniającego indywidualnie dobrane formy i metody dziecięcej terapii. To właśnie wieloaspektowe spojrzenie na rodzinę z dzieckiem z niepełnosprawnością przekłada się na cztery najważniejsze funkcje, jakie spełnia wczesne wspomaganie rozwoju (Piotrowicz, 2017). Pierwsza z nich, to ta, o charakterze informacyjnym, zapewniająca opiekunom dostarczanie informacji o rozwoju dziecka i przebiegu terapii. Kolejną stanowi funkcja diagnostyczna, obejmująca rozpoznanie zaburzeń i określenie poziomu funkcjonowania dziecka w obszarach deficytów oraz potencjału. Trzecia jest funkcją stymulującą, zapewniającą dziecku zajęcia terapeutyczne, mające na celu wyrównywanie szans edukacyjnych, poprzez wspomaganie rozwoju kompetencji psychospołecznych. Czwarta, to funkcja wspierająca, odnosząca się do stymulacji wszystkich sfer dziecięcego rozwoju, to jest fizycznej, emocjonalnej, społecznej i poznawczej. Wczesne wsparcie rozwoju, w wyżej wymienionych sferach, jest niezbędne, aby przygotować dziecko do funkcjonowania w środowisku rówieśniczym oraz uczestnictwa w edukacji włączającej. Na co więc należy położyć nacisk w procesie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka z uszkodzonym słuchem, by ułatwić mu uczestnictwo w tego typu edukacji?

### **Wymiary wsparcia, szczególnie istotne dla edukacji włączającej dziecka z uszkodzonym słuchem, w narracjach terapeutów**

W badaniach jakościowych, przeprowadzonych w jednym z poznańskich ośrodków wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, wzięło udział dziesięciu terapeutów, pracujących na co dzień z dziećmi z uszkodzonym słuchem i ich rodzicami. Celem badań było uzyskanie od nich informacji o wymiarach

wsparcia, które w ocenie wspomnianych terapeutów są istotne w zakresie umożliwienia dzieciom z niepełnosprawnością słuchową edukacji włączającej. Wywiady narracyjne ze specjalistami wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, w których odnieśli się oni w swej subiektywnej ocenie do wspomnianych już wymiarów wsparcia, nie pozwalają na wysuwanie daleko idących wniosków, jednak skłaniają do dalszych poszukiwań badawczych w tym obszarze oraz refleksji nad czynnikami ułatwiającymi małym dzieciom z uszkodzonym słuchem adaptację instytucjonalną, w placówkach ogólnodostępnych.

Terapeuci zapytani, na jakie aspekty procesu wspomagania rozwoju należy zwrócić szczególną uwagę, aby ułatwić dziecku z uszkodzonym słuchem edukację w przedszkolach i szkołach masowych, wskazali trzy najważniejsze, ich zdaniem, wymiary wsparcia (powtarzające się w narracjach pola problemowe). Pierwszym z nich jest konieczność zwiększenia liczby zajęć w małej grupie, które pozwalałyby na rozwijanie u dzieci z uszkodzonym słuchem, w interakcji z rówieśnikami, kompetencji psychospołecznych, niezbędnych do uczestnictwa edukacji integracyjnej:

*... Dzieci, przed rozpoczęciem przedszkola lub szkoły, w placówce integracyjnej, czy ogólnodostępnej, potrzebują wsparcia rozwoju na wielu płaszczyznach. Jedną z nich jest rozwijanie umiejętności społecznych, takich jak: skuteczne porozumiewanie się z innymi, umiejętność współdziałania z rówieśnikami, rozwiązywania konfliktów w grupie, w relacjach bardziej symetrycznych, niż ma to miejsce w przypadku kontaktów z osobą dorosłą. Sprzyjać temu mogą zajęcia, realizowane w formie zabawy z rówieśnikami słyszącymi i niesłyszącymi. Mała oferta tego typu zajęć grupowych lub całkowity jej brak, dla dzieci w wieku poniemowulęym i przedszkolnym, organizowanych w poradniach i ośrodkach wczesnego wspomagania rozwoju, jest istotną barierą integracji i inkluzji dzieci z uszkodzonym słuchem...*

*... Sądzę, że w ramach kompleksowej pomocy dla dziecka i jego rodziny należy, poza zajęciami indywidualnymi, wdrożyć zajęcia grupowe. Oczywiście, te indywidualne pozwalają rozwijać niektóre umiejętności, jednak współpracy z rówieśnikami, rozumienia jej reguł, odczytywania cudzych intencji, dziecko z uszkodzonym słuchem powinno uczyć się przynajmniej w diadzie z kolegą lub w małej grupie. Są to umiejętności, które ułatwiają integrację. Brak zajęć w małych grupach, poprzedzających edukację formalną, jest moim zdaniem jednym z najbardziej zaniedbanych obszarów wspomagania rozwoju dzieci, a organizowanie zajęć grupowych, w ramach wczesnego wspomagania rozwoju dzieci z uszkodzonym słuchem, jednym z najważniejszych wymiarów wsparcia dziecięcego rozwoju...*

*... Dzieci z uszkodzonym słuchem poddane są często tylko terapii jednostronnej, na przykład logopedycznej lub pedagogicznej. Należy pamiętać o wspomaganiu ich rozwoju na każdej płaszczyźnie, więc jest nią też funkcjonowanie społeczne, w relacji*

*z rówieśnikami, gdzie dziecko uczy się skutecznej komunikacji, asertywności, podporządkowania zasadom, nim rozpocznie edukację przedszkolną...*

Nawiązywanie kontaktów społecznych z rówieśnikami, tworzenie z nimi więzi, poznawanie zasad i obyczajów panujących w grupie sprzyja nabywaniu przez dziecko z niepełnosprawnością tych umiejętności, które są mu niezbędne do edukacji przedszkolnej i szkolnej. Specjaliści z zakresu wczesnego wspomagania rozwoju podkreślają zatem rolę takich zajęć, jak: trening umiejętności społecznych, zajęcia realizowane metodą Weroniki Sherborne, czy zajęcia z wykorzystaniem piłek Eduball, które sprzyjają rozwijaniu samodzielności, wiary we własne możliwości, ale też umiejętności podporządkowania się regułom zabawy, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych i skutecznego porozumiewania się z rówieśnikami. Poza stymulowaniem rozwoju koordynacji słuchowo-wzrokowo-ruchowej stwarzają one dziecku z uszkodzonym słuchem możliwość zdobywania pozytywnych doświadczeń, sukcesów komunikacyjnych, uczą współpracy, a niekiedy rywalizacji w warunkach dla dzieci bezpiecznych i kontrolowanych.

Terapeuci w swych narracjach nie pominęli również znaczenia wsparcia, udzielanego opiekunom dziecka z uszkodzonym słuchem. Uznali, że jest ono bardzo ważnym aspektem wczesnego wspomagania rozwoju dziecka z uszkodzonym słuchem, wymagającym intensyfikacji działań specjalistycznych w zakresie przeciwdziałania wypaleniu rodzicielskiemu. Badani wskazali na konieczność większej współpracy terapeutów z rodzicami, konieczność udzielenia im rzetelnego wsparcia merytorycznego i wsparcia emocjonalnego oraz potrzebę budowania wśród opiekunów świadomości co do warunków edukacji włączającej.

*... Myślę, że warto zwrócić uwagę na podniesienie świadomości rodziców co do idei edukacji włączającej. Pomocne mogą okazać się spotkania integracyjne opiekunów dzieci z uszkodzonym słuchem, objętych wczesnym wspomaganiem, z rodzicami dzieci, które już uczestniczą w tej formie kształcenia. Takie spotkania integracyjne wzmacniają więzi, sprzyjają wzajemnemu wsparciu i redukcji lęków. Ludzie boją się najbardziej tego, co jest im nieznanne, zatem dobrze, by ideę edukacji włączającej przybliżyli rodzicom – rodzice...*

*... Sądzę, że w procesie wczesnego wspomagania rozwoju dzieci z uszkodzonym słuchem rodzice nie uzyskują wystarczającego wsparcia w zakresie wyjaśniania większości wątpliwości, z którymi muszą się mierzyć. Myślę, że o wiele bardziej jesteśmy skoncentrowani na samym dziecku, niż jego opiekunach. Tymczasem, to ich kondycja psychiczna wpływa bezpośrednio na sytuację dziecka. Oczywiście, zdarza się, że pewne problemy dotyczące rodziców wychodzą dopiero w toku terapii samego dziecka.*

*Może opiekunowie nie mają do nas zaufania? Czasem zdarza mi się polecać grupy wsparcia, jako bezpieczne miejsce, gdzie mogą uzyskać pomoc w różnych sprawach od innych osób, zmagających się z podobnymi problemami. Myślę, że rodzice potrzebują w pierwszej kolejności wsparcia emocjonalnego w radzeniu sobie z akceptacją innego statusu słyszenia dziecka. Jeśli go nie zaakceptują, ich decyzja o edukacji włączającej dziecka ma jedynie wymiar zaprzeczenia jego niepełnosprawności, a przecież to droga do porażki...*

*... W naszej poradni rodzice mogą dowiedzieć się o walorach edukacji integracyjnej. Rozmawiamy z nimi na ten temat, nim dziecko zacznie uczęszczać do przedszkola lub szkoły, pokazując także plusy i minusy kształcenia specjalnego. Jestem jednak przekonana, że więcej na ten temat mogliby dowiedzieć się od innych rodziców i ta wiedza byłaby dla nich, być może, bardziej wiarygodnym świadectwem tego, jak dziecko z uszkodzonym słuchem radzi sobie w przedszkolu masowym lub szkole ogólnodostępnej. Wiem, że czasem szukają takich informacji w Internecie, na różnych portalach. Ta sytuacja pokazuje jednak, że jest tu jakaś luka w tym systemie wsparcia, który my oferujemy opiekunom dziecka z uszkodzonym słuchem...*

Specjaliści wczesnego wspomagania rozwoju w swych narracjach zwracają uwagę na własne miejsce w tym procesie. Sygnalizują zaniedbania w pewnych obszarach wsparcia, jakie oferują. Większość z nich podkreśla zbyt małe możliwości współpracy pomiędzy specjalistami, terapeutami, nauczycielami, co w założeniach jest przecież fundamentem procesu wczesnego wspomagania. Brak takiej współpracy przekłada się na brak wielopłaszczyznowego wsparcia dziecka i jego rodziny, jakie jest niezbędne przed rozpoczęciem przez osobę z uszkodzonym słuchem edukacji włączającej. Terapeuci mają w pracy zbyt mało czasu, aby skutecznie wymieniać się informacjami na temat prowadzonych działań, dlatego brakuje im zsynchronizowania podejmowanych kroków i wzajemnego utwierdzania się, że pracują w sposób właściwy. Ich zdaniem, o trudnościach dzieci z uszkodzeniem słuchu w edukacji włączającej przesądzają więc pewne bariery, dotyczące organizacji procesu wczesnego wspomagania rozwoju.

*... Myślę, że o powodzeniu procesu wspomagania rozwoju dzieci z uszkodzonym słuchem, a w konsekwencji powodzeniu ich edukacji w gronie osób pełnosprawnych, przesądza przede wszystkim wykształcenie terapeutów. Ci, którzy pracują w poradniach nie zawsze mają odpowiednią wiedzę i umiejętności. Nie potrafią więc skutecznie pomagać, zarówno dziecku, jak i rodzicom. W konsekwencji, ich pomoc przyjmuje formę terapii, która nie zawsze jest dostosowana do potrzeb dziecka i rodziny. W dalszej konsekwencji, dziecko nie osiąga dojrzałości do rozpoczęcia edukacji przedszkolnej lub szkolnej i jest odraczane. Kiedy już zdarzy się, że trafia w końcu do placówki*

masowej, to zazwyczaj doświadczają poważnych trudności adaptacyjnych. Ich następstwem jest wówczas przeniesienie go na przykład do ośrodka szkolno-wychowawczego. W ten sposób kształcenie specjalne jest nie tyle świadomym wyborem, co skutkiem niepowodzeń procesu integracji.

... Uważam, że są takie bariery natury organizacyjnej, które utrudniają dzieciom z uszkodzonym słuchem, ze środowiska wiejskiego, korzystanie z wczesnego wspomagania rozwoju. Objęcie ich tego typu wsparciem często wiąże się z koniecznością dojazdu do placówki oferującej zajęcia. Rodzice nie zawsze znajdują czas, by regularnie dojeżdżać i uczęszczać na takie zajęcia. Jeżeli w placówce jest niewielka liczba specjalistów, to utrudniony staje się częsty dojazd do domu dziecka. W ten sposób opiekunowie mogą liczyć jedynie na niewielką liczbę zajęć. Mogą okazać się one niewystarczające, by w sposób adekwatny do potrzeb wesprzeć dziecko i jego opiekunów...

... Brak dobrej, profesjonalnej diagnozy, bardzo często tej o charakterze medycznym, która stanowi punkt wyjścia do dalszej pracy, może stanowić poważną barierę w zakresie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka. Zdarza się, że rodzice przynoszą nam, specjalistom z zakresu wczesnego wspomagania, całkowicie rozbieżne diagnozy lekarskie i wówczas musimy czekać na kolejną, która zweryfikuje dwie poprzednie lub sami próbujemy, z pomocą opiekunów, stwierdzić, co dzieje się z dzieckiem. To wszystko trwa jednak w czasie i wskazuje na brak współpracy między specjalistami oraz ich niedostateczną wiedzę. W konsekwencji, wspomniane braki w zakresie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka skutkują opóźnieniem w nabywaniu przez nie umiejętności, niezbędnych do rozpoczęcia edukacji, szczególnie tej włączającej.

... My, terapeuci, rzadko otrzymujemy pomoc od państwa, związaną z możliwością doszkadzania się w zakresie nowych metod wsparcia dziecka i rodziny. Tymczasem, wiedza na ten temat zmienia się bardzo szybko, chociażby ta o charakterze medycznym. Jeśli więc sami nie opłacimy szkolenia, to pozostaje nam poszukiwać informacji w poradnikach, informatorach, źródłach internetowych. Brak ścisłej współpracy pomiędzy naszą poradnią, przedszkolami i szkołami skutkuje tym, że jeśli gdzieś realizowane są jakieś szkolenia na temat wczesnego wspomagania rozwoju, to inni niekoniecznie o tym wiedzą. Te luki w naszej wiedzy zawsze przekładają się bardziej lub mniej bezpośrednio na sytuację dziecka i jego rodziny. Jestem tego świadoma...

... Nauczyciele, podobnie jak my terapeuci, zazwyczaj zostają zostawieni sami sobie, z dostosowaniem programu nauczania tak, by był on realizowany zgodnie z wytycznymi MEN i jednocześnie dostosowany do poziomu funkcjonowania dziecka z uszkodzonym słuchem. Nasza ewentualna współpraca polega na tym, że dajemy pewne wskazówki, jednak ciężar ich wdrożenia spada na nauczycieli i rodziców. Na tym polu też nie zawsze istnieje porozumienie pomiędzy pedagogiem i opiekunami.

*Niektórym rodzicom dzieci z uszkodzonym słuchem wydaje się, że jeśli dziecko ma protezę, system FM, nauczyło się trochę mówić, to reszta odpowiedzialności za jego powodzenie w integracji lub niepowodzenie spada na nauczyciela. Tak nie jest, od nich samych zależy bardzo dużo w procesie adaptacji szkolnej dziecka, szczególnie gdy jest to szkoła masowa. Jednak opiekunowie nie zawsze są tego świadomi. Na ich lepszą współpracę z nauczycielem może on liczyć wówczas, gdy zostaną objęci szerokim wsparciem.*

Z narracji specjalistów wynika, że w procesie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka należy skierować uwagę na szerokie wsparcie społeczne rodziny z niepełnosprawnym dzieckiem. Powinno mieć ono charakter: informacyjny, materialny, emocjonalny, a także edukacyjny i duchowy.

Wsparcie informacyjne jest kluczowe w kontekście przekazania rodzicom niezbędnej, rzetelnej i aktualnej wiedzy na temat poziomu rozwoju dziecka, odnośnie jego niepełnosprawności oraz dostępnych i jak najbardziej nowoczesnych metod terapii. Wiedza na temat funkcjonowania dziecka powinna obejmować wszystkie informacje z zakresu diagnozy, to jest właściwe rozpoznanie zaburzeń, możliwości i ograniczenia dziecka oraz jego specjalne potrzeby rozwojowe, w tym edukacyjne. Na bazie wspomnianej diagnozy opiekun powinien zostać poinformowany o dostępnych metodach terapii, ich celach i przebiegu oraz potencjalnych efektach. Terapeuci powinni mieć na uwadze zawsze tworzenie warunków dla rozwijania kompetencji rodzicielskich. Mogą pomóc rodzicom w nabywaniu wielu przydatnych umiejętności, takich jak budowanie relacji z dzieckiem, budowanie relacji dziecka z niepełnosprawnością z rodzeństwem, motywowanie dziecka do rozwijania samodzielności, komunikowania się, kontrolowania własnych emocji, a także rozwiązywania sytuacji trudnych. Niemniej istotne w działaniach na rzecz wsparcia opiekunów jest przekazanie im informacji o dostępnych instytucjach pomocowych, źródłach dofinansowania zakupu protez, na przykład nowych aparatów słuchowych, a także o możliwości uczestnictwa w grupach wsparcia. Opieka, jaką powinni zostać objęci rodzice dziecka z uszkodzonym słuchem powinna uwzględniać, wskazaną w narracjach terapeutów, konieczność uświadomienia rodzicom możliwości i trudności związanych z edukacją włączającą. Ostatni z podkreślonych elementów wsparcia informacyjnego możemy określić mianem edukacyjnego, ponieważ ma pomóc rodzicom i dziecku w wyborze drogi edukacyjnej oraz przejściu przez proces kształcenia w wybranej placówce. Rola specjalistów wczesnego wspomagania jest tu istotna, ponieważ znając dziecko mogą wskazać placówkę „przyjazną”, adekwatną do dziecięcych możliwości i potrzeb. Specjaliści powinni także wskazać miejsce i sposób, gdzie dziecko z uszkodzonym słuchem może rozwijać swoje zainteresowania i pasje. Nie zawsze bowiem miejscem takim

jest przedszkole czy szkoła. W ramach wsparcia edukacyjnego dla rodziców mogą także zorganizować warsztaty, pomagające opiekunom rozwijać umiejętność godzenia działań w zakresie wspomagania rozwoju dziecka z pracą zawodową. Umiejętność ta okaże się przydatna w kontekście uczestnictwa dziecka z uszkodzonym słuchem w edukacji włączającej, które nakłada na opiekunów długotrwały obowiązek bezpośredniego zaangażowania się w proces jego kształcenia.

Z narracji terapeutów wynika również konieczność udzielenia opiekunom dziecka z uszkodzonym słuchem formalnego i nieformalnego wsparcia emocjonalnego. W poradniach, placówkach edukacyjnych specjaliści w znacznie mniejszym stopniu skupiają się na potrzebach emocjonalnych opiekunów, niż samych dzieci z uszkodzonym słuchem. W swych narracjach, terapeuci zasygnalizowali konieczność objęcia znacznie większym wsparciem psychospołecznym rodziców. Z badań wynika, iż jedynie 50% matek dzieci z ubytkiem słuchu uznaje, iż otrzymuje wystarczające wsparcie emocjonalne w procesie wspomagania rozwoju dziecka (Baran, 2012; Kobosko, 2016). Z tego względu, rozważając możliwy zakres wsparcia emocjonalnego opiekunów dziecka z niepełnosprawnością słuchową, warto skupić się także na pomocy nieinstytucjonalnej, jaką stanowią grupy wsparcia. Ich rola jest niezwykle istotna w kontekście dzielenia się przez rodziców doświadczeniami w zakresie opieki nad dzieckiem oraz udzielania sobie przez nich wzajemnego wsparcia, związanego z zaangażowaniem w proces wspomagania dziecięcego rozwoju. Warto wspomnieć, że grupy wsparcia mogą obejmować również terapeutów lub działać na zasadzie superwizji, a ponieważ zawierają się również w instytucjach religijnych, tym samym mogą stanowić dla rodziców dzieci z uszkodzonym słuchem formę wsparcia duchowego.

## Podsumowanie

Podsumowując rolę wczesnego wspomagania rozwoju dziecka z uszkodzonym słuchem w jego drodze ku edukacji włączającej, można stwierdzić, iż wpisuje się ona w paradygmaty opisane przez prof. Irenę Obuchowską (1987). Pierwszym ze wspomnianych jest pomoc pomagającemu. Paradygmat ten wskazuje, iż właściwe wsparcie dziecięcego rozwoju wymaga udzielenia pomocy terapii i rodzicowi, zaangażowanemu w ten proces równolegle. Otwarty dostęp do szkoleń i warsztatów oraz wymiana informacji pomiędzy specjalistami i opiekunami dziecka z uszkodzonym słuchem, partnerski model relacji między wyżej wymienionymi, to zasygnalizowane przez samych specjalistów warunki konieczne do wsparcia rozwoju dziecka, zaś w dalszej perspektywie także jego edukacji włączającej.

Kolejnym paradygmatem, który również znajduje swoje odbicie w procesie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka z uszkodzonym słuchem jest paradygmat profilaktyki i integracji w rodzinie. Skłania on specjalistów do wyjścia, kiedy to tylko możliwe, z instytucji, gabinetów w kierunku domu, w którym mieszka dziecko wraz z rodziną. Celem takiego działania jest zapewnienie jemu i jego opiekunom pomocy w naturalnym środowisku życia, aby zarówno rodzic, jak i dziecko mogli przebywać w warunkach dla siebie bezpiecznych, komfortowych, które sprzyjają skutecznej komunikacji, dbaniu o wzajemne relacje oraz poczuciu autonomii. Wsparcie dziecka i rodzica w warunkach domowych to fundament rodziny, żyjącej w atmosferze zrozumienia i wzajemnej akceptacji. Dzięki temu rodzicielski stres, związany z diagnozą uszkodzenia słuchu i trudnościami rozwojowymi występującymi u dziecka, może być minimalizowany, podobnie jak stres towarzyszący dziecięcej adaptacji przedszkolnej i szkolnej.

Spśród paradygmatów, opisanych przez prof. I. Obuchowską, znajdujących swe odbicie na gruncie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, jeden akcentuje wprost prawo osób z niepełnosprawnościami do pełnego i równego osobom pełnosprawnym życia w społeczeństwie. Paradygmat egzystencjalny podkreśla, iż osoby z niepełnosprawnością nie powinny być traktowane wyłącznie przez pryzmat zaburzeń i potrzeb terapeutycznych, ale jako pełnoprawni członkowie społeczeństwa, korzystający z życia edukacyjnego, kulturowego i zawodowego. W procesie wspomagania rozwoju paradygmat ten zakłada umożliwienie dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi korzystania z wszelkich form kształcenia, przewidzianych dla osób pełnosprawnych, oraz położenie nacisku na wsparcie ich potencjału. Tym samym, edukacja włączająca staje się jednym ze sposobów dostosowania wspólnej przestrzeni do potrzeb osób z niepełnosprawnością i pełnosprawnych. Jest to przestrzeń dla dzieci o różnych możliwościach, przestrzeń, która powinna sprzyjać ich wzajemnemu poznaniu się, budowania pozytywnych relacji, przestrzeń bez separacji dziecka z utrudnieniami w rozwoju od środowiska rówieśniczego. Wczesne wspomaganie rozwoju wydaje się istotnym warunkiem urzeczywistnienia tej wspólnej, pozbawionej barier, przestrzeni dla dzieci z uszkodzeniem słuchu i słyszących.

### **Wkład autorów**

Autorzy deklarują równy wkład w organizację badań i powstanie pracy.

## REFERENCES

- Baran, J. (2012). *Problemy i konteksty wychowania dzieci z uszkodzonym słuchem w przekazach ich słyszących matek*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP
- Filipiak, E. (2011). *Z Wygotskim i Brunerem w tle: słownik pojęć kluczowych*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
- Jakoniuk-Diallo, A., Rożek, A. (2021). *Polski język migowy w doświadczeniach osób niesłyszących, ich rodziców i rehabilitantów*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM
- Kobosko, J. (2016). *Wsparcie emocjonalne dla rodziców dzieci głuchych i słabosłyszących w ramach terapii surdologopedycznej*. *Nowa Audiofonologia*, 5(1), 64-76
- Obuchowska, I. (1987). *Obecne i nieobecne paradygmaty w pedagogice specjalnej*. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 4
- Piotrowicz, R. (2017). *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka – kompleksowe wsparcie terapeutyczne dziecka i rodziny. Diagnoza a program*. Warszawa: Wydawnictwo Ośrodka Rozwoju Edukacji
- Sander, A. (2004). *Konzepte einer Inklusiven Pädagogik*. *Zeitschrift für Heilpädagogik*, 55, 5, 240-244
- Speck, O. (2013). *Inkluzja edukacyjna a pedagogika lecznicza*. Gdańsk: Harmonia Universalis
- Tańska, A. (2017). *Działania rodziców i specjalistów wczesnego wspomagania rozwoju w procesie osiągania gotowości szkolnej przez dziecko z wadą słuchu*. W: A. Jakoniuk-Diallo (red.), *Dziecko z wadą słuchu u progu szkoły*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM
- Twardowski, A. (2012). *Wczesne wspomaganie rozwoju dzieci z niepełnosprawnościami w środowisku rodzinnym*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM